

BUDOWA I MODERNIZACJA OBIEKTÓW TURYSTYCZNYCH NA OBSZARZE PUSZCZY SANDOMIERSKIEJ

Natalia Wrona

Streszczenie. Puszcza Sandomierska dzięki zachowaniu w wielu fragmentach naturalnego puszczańskiego charakteru jest atrakcyjnym miejscem do uprawiania nie tylko turystyki weekendowej, wakacyjnej czy wypoczynkowej, ale także miejscem badań naukowych, grzybobrań i jagodobrań. Zarządzające na tym terenie nadleśnictwa od 2000 roku tworząc bazę turystyczną (ścieżki dydaktyczne, miejsca odpoczynku) starały się uatrakcyjnić obszary leśne oraz poszerzać ofertę turystyczną. Widząc ciągły wzrost zainteresowania Puszczą Sandomierską przystąpiły do opracowania wspólnej koncepcji regulacji ruchu turystycznego tworząc „Przyrodniczy szlak Puszczy Sandomierskiej”, którego zadaniem jest nie tylko budowa i modernizacja małej architektury, ale także zachowanie cennych perełek przyrodniczych.

Słowa kluczowe: ścieżka przyrodnicza, turystyka

CONSTRUCTION AND MODERNIZATION OF TOURIST FACILITIES IN THE AREA OF SANDOMIERZ FOREST

Abstract. With it many parts preserved in the natural primeval forest character Sandomierz Forest is an attractive place to practice not only weekend, holiday or leisure tourism, but also a place of research, and collection of berries and mushrooms. Forest Inspectorates managing this area and creating since 2000 tourist facilities (trails, rest areas) seek to strengthen the attractiveness of forest areas and expand the tourist offer. Seeing the continuous growth of interest in Sandomierz Forest they have joined forces to develop a common concept of the regulation of tourism by creating “Sandomierz Forest Nature Trail”, which aim is not only the construction and upgrading of small architecture, but also conserving invaluable natural wonders.

Keywords: nature trail, hiking

Wstęp

Las jest specyficzną formą roślinności odgrywającą bardzo ważną rolę w życiu człowieka. Od wieków czerpał on korzyści z tej nieskończonej skarbnicy. Zdobywał w nim pożywienie, ubierał się i pozyskiwał budulec. W okresie rozwoju osadnictwa i rolnictwa nagminnie go karczował. Długotrwała i niekontrolowana eksploatacja doprowadziła do znaczących zmian w leśnym środowisku przyrodniczym. Na początku XX w. zaobserwowano ten negatywny wpływ człowieka i podjęto szereg działań mających na celu zahamowanie tego zjawiska oraz zachowanie i odtworzenie jego cennych walorów. Efekty tego można zaobserwować już dziś przez zwiększanie powierzchni leśnej, utrzymanie cennych elementów przyrodniczych, wypracowanie przyrodniczej wrażliwości społecznej oraz zachowaniu trwałości i ciągłości użytkowania lasów. Na tor dalszy odeszła produkcyjna rola lasu na rzecz pozaprodukcyjnej. Większe znaczenie las zyskał jako miejsce uprawiania sportu, rekreacji, wypoczynku, edukacji itp. A dzięki powierzeniu przez Skarb Państwa lasów narodowych firmie Lasy Państwowe każdy obywatel polski ma dziś równy i bezpłatny dostęp do wszelkich form pobytu na jego terenie.

Wypoczynek, szczególnie ten aktywny i na świeżym powietrzu jest dla wielu z nas bardzo ważny. Jednym z szczególnie chętnie i licznie uczęszczanych miejsc – jest las. Szum drzew, śpiew ptaków oraz walory widokowe czynią go niepowtarzalnym, ciekawym i nigdy nie odkrytym. Taka jest właśnie Puszcza Sandomierska. Jednak chcąc uprawiać w lasach Puszczy Sandomierskiej turystykę, musimy znać potencjał jakim ona dysponuje. Na pierwszy plan oczywiście wysuwają się osobliwości przyrodnicze, które zachowały się do dziś mimo dużej ingerencji człowieka przez setki lat. Nie sposób jest również ominąć działań leśników, które mają za zadanie wzbogacić i uatrakcyjnić ofertę, uporządkować ruch turystyczny oraz ułatwić dostęp bez szkody dla lasu i jego mieszkańców. Dodatkowym argumentem przemawiającym za koniecznością wzbogacenia oferty i ukierunkowania poruszających się w lesie turystów jest zjawisko zwiększonej weekendowej penetracji terenów leśnych przez mieszkańców pobliskich miast. Dzięki prowadzonej na bieżąco informacji i promocji mieszkańcy Rzeszowa, Tarnobrzega, Stalowej Woli, Mielca, Niska, Głogowa Małopolskiego i Kolbuszowej bez problemu trafiają do naszych obiektów oraz zapoznają się z ciekawostkami świata żywych organizmów. Każdy turysta ma tutaj możliwość rozwoju swoich zainteresowań i pogłębienia wiedzy przyrodniczej.

Walory przyrodnicze Puszczy Sandomierskiej

Obszar Puszczy Sandomierskiej – cenny przyrodniczo i ciekawy turystycznie – położony jest w południowo-wschodniej części Polski w widłach Wisły i Sanu. Obejmuje znaczną część jednego z większych leśnych kompleksów w Polsce ciągnącego się południkowo na terenie Kotliny Sandomierskiej pomiędzy Tarnobrzegiem i Stalową Wolą na północy i Rzeszowem na południu. W przeszłości teren ten został częściowo

wo odlesiony tworząc obecnie mozaikę lasów i terenów rolniczych. Przez puszcze przepływają rzeki Łęg i Trześniówka, prawobrzeżne dopływy Wisły. Rzeka Łęg wraz z dopływami Przywrą i Zyzogą zachowały w znacznej części swój naturalny charakter. W rejonie Budy Stalowskiej znajduje się duży kompleks znaturalizowanych stawów rybnych. Mniejsze kompleksy stawów rybnych znajdują się koło miejscowości Babule i Grębów (Natura 2000 SFD PLB180005 OSO Ptaków Puszcza Sandomierska).

Teren Puszczy Sandomierskiej ze względu na dużą różnorodność charakteryzuje się występowaniem wielu ciekawych gatunków zwierząt. Począwszy od najpospolitszych, a zakończywszy na bardzo rzadkich i okazałych. W tutejszych lasach spotkać można z ssaków kopytnych jelenia szlachetnego, dzika, sarnę i przejściowo łośia. Najłatwiej zaobserwujemy sarnę, która chętnie korzysta z trawy na przyleśnych oraz śródleśnych łąkach. Często pod wieczór na obrzeżu lasów lub w pobliżu dębów i buków można spotkać dziki lub ślady przez nich pozostawiane w postaci poruszonej ścióły nazywane buchtowiskiem. Do rzadkich należą spotkania z jeleniami, gdyż żerują nocą i są bardzo ostrożne. Spośród mniejszych ssaków zaobserwujemy lisa, borsuka, jenota, kunę domową, tchórza, wydrę, gronostaja, łasicę, jeże, nietoperze i zająca szaraka.

W 1996 r. z inicjatywy leśników i myśliwych do lasów reintrodukowano bobra europejskiego. Miejsca ich bytowania czarują swoją niepowtarzalnością. Zajęły one nieużytkowane tereny i przez budowę tam na ciekach wodnych stworzyły dogodne warunki dla życia wielu organizmów.

Jedną z największych okazałości Płaskowyzu Kolbuszowskiego jest lazurowniebieska kraska. Zamieszkuje ona dziuple w drzewach rosnących w bezpośrednim sąsiedztwie budynków mieszkalnych. Często można ją zaobserwować siedzącą na liniach napowietrznych i wpatrującą się w swoje ofiary.

Olbrzymiego szybującego drapieżnika o rozpiętości skrzydeł ponad 2 metry można podglądać w pobliżu dużych zbiorników wodnych. Brązowy bielik z charakterystycznym białym końcem ogona wisi w powietrzu, wypatrując smacznego pożywienia. Podobnym majestatycznym ptakiem jest orlik krzykliwy. Woda z sąsiadującymi zaroślami staje się idealnym miejscem bytowania dla rybołówów, kaczek, łabędzi, czapli, kormoranów i perkozów.

W niedostępnych fragmentach lasu w konarach starych drzew bociany czarne założyły swoje gniazda. W poszukiwaniu pokarmu wędrują na pobliskie łąki w celu wyszukania ofiar. Spośród bardzo dużej gamy gatunków ptaków występujących na tej ziemi na uwagę zasługuje jastrząb gołębiarz, kruk, wrona siwa, krogulec, pustułka, myszołów, dzięcioły, derkacz, dzierzba, sowy i dudek. Cała Kotlina Sandomierska jest miejscem migracji wielu gatunków ptaków. Dzięki temu wiosną i jesienią można zobaczyć wysoko zawieszony i powoli przesuwający się głośnie klucze.

Puszczańskie lasy zamieszkuje duża liczba gatunków owadów. W ostatnich latach częściej można podglądać drapieżną modliszkę, która poszukuje swoich ofiar na otwartych

Fot. 1. Wawrzynek główkowy *Daphne cneorum* L. – rzadkość występująca w Puszczy Sandomierskiej (fot. B. Peret)

Photo 1. *Daphne cneorum* L – rare species occurring in Sandomierz Forest

i dobrze naświetlonych wrzosowiskach. Występują tutaj także rzadkie chronione gatunki owadów jak: pachnica dębowa czy biegacz urozmaicony (Klecha i in. 2006).

Turystyka i edukacja przyrodniczo-leśna

Nadleśnictwa gospodarujące w lasach Puszczy Sandomierskiej na szeroką skalę prowadzą edukację przyrodniczą w zielonych klasach, na ścieżkach przyrodniczych oraz w szkołach organizując konkursy i spotkania. Z obserwacji pracowników Lasów Państwowych największą popularnością cieszą się ścieżki przyrodnicze. Dzięki ustawionym tam urządzeniom turystycznym można mile spędzić wolny czas. Poprowadzenie ich przez niepodobne do siebie części lasów pozwoliło na pełne poznanie jego zróżnicowania. Różna ich długość i bogactwo kształtów zaspokajają potrzeby wytrawnego turysty oraz niedzielnego spacerowicza. Na wszystkich można poruszać się pieszo, na rowerze oraz w bryczce lub w siodle na koniu. Urządzone są tak, by turyści w sposób bezpieczny mogli skorzystać z przygotowanych palenisk i upiec na nich wiele przysmaków. Na ścieżkach organizowane są również imprezy turystyczne, biegi i marsze na orientację, rajdy piesze, konkursy, kuligi, gry i zabawy. Szerokim oddźwiękiem spotkała się ta inicjatywa leśników z terenu Puszczy Sandomierskiej. Z każdym rokiem liczba osób odwiedzających ścieżki wzrasta.

Fot. 2. Lekcje przyrody w lesie (fot. Z. Krawiec)
Photo 2. Nature classes in the forest

Bardzo dużo osób korzysta z wyznaczonych miejsc postoju. Pozostawiają na nich swoje pojazdy i wyruszają w las. Najczęściej idą na grzybobrania, zbiór jagód, malin i jeżyn.

W ostatnich latach wzrosło zapotrzebowanie na czynne formy wypoczynku. Częściej w ostatnich latach na terenach leśnych spotykano osoby uprawiające rekreację i sport. Chętniej przyjeżdżaliśmy do lasu na spacer i oddychanie świeżym powietrzem. Zaobserwowano wielu rowerzystów amatorów oraz nie brakowało zawodowców. Bardzo popularny stał się wypoczynek w siodle gdzie tereny leśne same w sobie stały się bardzo przydatne. Przybywało osób przyjeżdżających do lasu aby pobiegać i poćwiczyć. W ciepłe letnie dni korzystano z boiska do plażowej piłki siatkowej oraz z wyznaczonych fragmentów lasów do innych gier zespołowych.

Modnym w ostatnich latach stały się wyprawy rodzinne na zbiór płodów runa leśnego. Osób zainteresowanych gromadzeniem smacznych zapasów na zimę co roku przybywało. W czasie dużych wysypów liczba ludzi w lesie była zaskakująco duża. Mogli oni nacieszyć się pięknem licznych jeszcze w puszczańskich lasach owoców i grzybów.

W ostatnich latach coraz bardziej popularnym okazało się podglądanie przyrody i jej okazałości. Największe zainteresowanie kierowane jest w stronę wielu gatunków roślin runa, drzew o imponujących rozmiarach, krzewów i zwierząt. Zaczęła w pełni funkcjonować turystyka badawcza i poznawcza. Na terenie Lasów Państwowych badania swoje prowadziły następujące jednostki naukowe: UMCS w Lublinie, AR w Krakowie, UR w Rzeszowie, PAN w Warszawie. Tematyka prowadzonych badań była ściśle związana z zasobami i osobliwościami świata przyrody oraz procesami w nim zachodzącymi.

Fot. 3. Pieczenie kielbasek podczas pobytu na ścieżce „Świerczówka” (fot. N. Wrona)
Photo 3. Cooking of sausages while on “Świerczówka” course

Zaobserwowano również zwiększony udział indywidualnych turystów przyjeżdżających z całego kraju zobaczyć puszczańskie perełki flory i fauny. Dzięki dobrej promocji zauważono większe zainteresowanie stowarzyszeń, klubów, towarzystw naszym terenem i walorami przyrodniczymi na nim znajdującymi się. Przyjeżdżają mniejszymi lub większymi grupami podglądać ptaki i obserwować ich zachowanie, zwiedzać miejsca objęte ochroną lub edukować się na przygotowanych obiektach.

Całe zespoły leśne, fragmenty lasów i ich otoczenie, mieszkańcy, wytwory, kompleksy leśne i mozaiki utworzone przez świat żywy były natchnieniem dla wielu artystów. Wykorzystywali je do swoich dzieł amatorzy oraz wytrawni plastycy. Odbyło się wiele spotkań plenerowych oraz przybywało wielu indywidualnych artystów. Przyjeżdża do nas także wielu fotografów przyrodników, którzy sami chcą utrwalić piękno wielu ciekawych obrazów świata żywych.

Opisane przykłady często się uzupełniają i pokazują, że możliwości uprawiania turystyki na naszym terenie są bardzo duże. Jednak ogrom powierzchni leśnej wpływa znacząco na duże rozproszenie i brak możliwości ich dostrzeżenia. Więc turystyka na terenach leśnych nie jest tak łatwo zauważalna jak zwiedzanie muzeów i zabytków.

Regulacja ruchu turystycznego

Puszcza Sandomierska niegdyś trudna do przebycia, kryła w sobie wiele tajemnic. Była źródłem bogactwa i szczególnym zbiorem cennych zasobów przyrodniczych. Mimo dużej ingerencji człowieka w świat przyrody oraz znacznemu zmniejszeniu

wielkości kompleksów leśnych zachowała do dziś niebywałą różnorodność. Wiele siedlisk leśnych i nieleśnych uważa się obecnie za bardzo cenne w skali nie tylko kraju ale również Europy. Bardzo rzadkie gatunki zwierząt i roślin można jeszcze spotkać w tutejszych ostępach leśnych. Niestety położenie wielu aglomeracji miejskich takich jak Rzeszów, Tarnobrzeg, Mielec, Stalowa Wola stwarza zagrożenie dla świata żywych przez presję ze strony ich mieszkańców.

Wyraźny wzrost zainteresowania społeczeństwa wypoczynkiem na łonie natury zaobserwowano od kilkunastu lat. Popularne stały się wyjazdy do nieodległych lasów na zbiór owoców runa, pięknie ozdabiające swoim wyglądem grzyby, długie spacery, aktywny i bierny wypoczynek. Rowerzyści chętniej przemierzają setki kilometrów po puszczańskich ostępach. Wyraźnie można zaobserwować zwiększony ruch turystyczny w weekendy bez względu na porę roku oraz w okresach przerw w nauce szkolnej. Wychodząc naprzeciw potrzebom człowieka od 2000 roku rozpoczęto wyznaczać szlaki piesze, tworzyć ścieżki przyrodnicze i wyznaczać trasy rowerowe. Obserwując zwiększone zainteresowanie wszelkimi formami wypoczynku na „świeżym powietrzu” zwrócono uwagę na dalszą potrzebę utrzymania w dobrym stanie istniejących obiektów oraz stworzenie małej infrastruktury turystycznej. Nadrzędnym zadaniem była poprawa regulacji ruchu turystycznego tak, aby ochronić wiele perełek Puszczy Sandomierskiej.

Projekt budowy i modernizacji małej infrastruktury turystycznej

Na początku 2008 roku w Kolbuszowej zebrała się grupa osób, która dostrzegła problem ochrony wielu cennych miejsc i przystąpiła do opracowania wspólnego projektu regulacji ruchu turystycznego. Powstaniem kompleksowego projektu zajęli się Natalia Wrona i Bartłomiej Peret z Nadleśnictwa Kolbuszowa, Stanisław Kogut i Maciej Gawel z Nadleśnictwa Głogów, Eryk Maziarski i Zbigniew Krawiec z Nadleśnictwa Mielec, Tomasz Maślach z Nadleśnictwa Rudnik, Arnold Cholewa z Nadleśnictwa Nowa Dęba, Artur Plizga z Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej i Krzysztof Matejek z Urzędu Miasta w Kolbuszowej. Założenia koncepcyjne miały na celu połączenie jednym wielkim szlakiem wszystkich ścieżek przyrodniczych, zielonych klas, parkingów i miejsc odpoczynku tak aby ochronić wiele stanowisk rzadkich roślin i zwierząt przed niepotrzebną wizytą człowieka. Zaplanowane działania miały odciążyć ruch turystyczny od miejsc występowania kraski, bielika, derkacza, bociana czarnego, orlika krzykliwego, cietrzewia, wawrzynka główkowego, pachnicy dębowej i biegacza urozmaiconego. Projektowana mała infrastruktura musiała być tak lokalizowana aby była łatwo i powszechnie dostępna dla społeczeństwa oraz oczywiście, co jest równie istotne dla wszystkich, bezpłatna. Uwieńczeniem prac było powstanie bogatego projektu pod nazwą roboczą „Kanalizacja ruchu turystycznego na obszarze Natura 2000 w Puszczy Sandomierskiej”. Projekt objął swoim zasięgiem 130 tys. ha obszaru chronionego w ramach sieci Natura 2000. Zaplanowano do budowy bądź modernizacji 39 obiektów, w tym: 18 ścieżek

przyrodniczo-dydaktycznych, 2 zielone klasy, 19 miejsc postoju o charakterze miejsc wypoczynku. Łączna długość ścieżek dydaktycznych będzie wynosić 170 kilometra. Na tych obiektach zostaną ustawione licznie stoły, ławki, zadania i tablice dydaktyczne. Wszystkie obiekty punktowe według projektu mają zostać połączone jednym wielkim przyrodniczym szlakiem o łącznej długości ponad 300 kilometrów, któremu nadano nazwę „Przyrodniczy szlak Puszczy Sandomierskiej”. Zaplanowano również wiele działań ochronnych między innymi takich jak wieszanie budek, monitoring krajski, czy ochronę miejsc występowania pachnicy dębowej.

W październiku 2008 roku zgłoszono przygotowany projekt do konkursu ogłoszonego przez Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, V Osi Priorytetowej, działanie 5.1 „Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej”, konkurs 3/2008 pod tytułem „Budowa i modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną presją turystów”. Projekt przeszedł ocenę dwu stopniową: formalną i merytoryczną. Przygotowanie pełnej dokumentacji trwało prawie rok. Dnia 23 grudnia 2009 roku została podpisana umowa na realizację projektu o łącznej wartości ponad 2,9 miliona zł.

Podsumowanie

Wszyscy nadal możemy się cieszyć bezpłatnym dostępem do lasów umożliwiającym nam uprawianie wszelkich form turystyki oraz zbiorów płodów runa leśnego. Panująca ostatnio moda zwiększa ilość amatorów tej formy rozrywki co wpływa na znaczną penetrację lasu oraz wynikające z tego zagrożenia. Dlatego konieczne i potrzebne jest dalsze utrzymywanie małej infrastruktury oraz jej budowa. Przyczyni się to do skupienia ruchu turystycznego na miejscach ciekawych turystycznie, a mniej wrażliwych przyrodniczo. Pozwoli to na zachowanie wielu cennych perełek Puszczy Sandomierskiej.

Literatura

Natura 2000 SFD PLB180005 OSO Ptaków Puszcza Sandomierska.

Klecha K. i in. 2006. *Dzikowiec 1566–2006*. Agencja Wydawniczo-Reklamowa KORSO. Dzikowiec.

Natalia Wrona

Nadleśnictwo Kolbuszowa
natalia.wrona@krosno.lasy.gov.pl

**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

